

تحلیل محتوای کتابهای درسی فارسی و علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی از حیث توجه به هویت ملی بر محور استانداردهای مصوب

۱- اکبر جدیدی محمدآبادی ۲- اکرم پوزاد

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

۲- کارشناس مشاور آموزش و پرورش و مدرس مدعو دانشگاه پیام نور

Analysis of Persian and Social Courses' Textbooks' Content of primary Sixth Grad from Viewpoint of Attention to National Identity on basis of Authorized Standard

چکیده

با توجه به اینکه یکی از ابزارهای مهم آموزش و پرورش کشورمان کتابهای درسی است، کتابهای درسی می تواند در پرورش هویت ملی نقش موثری داشته باشد. بنابراین در این پژوهش به تحلیل کتب درسی از حیث توجه به هویت ملی در پایه ششم ابتدایی پرداخته می شود. پژوهش حاضر از نوع توصیفی که در گروه تحقیقات کاربردی است. روش استفاده کیفی و به کمک تحلیل محتوای متن که یکی از روشهای علمی برای بررسی محتوای مدارک اسنادی است می باشد. جامعه آماری کلیه کتابهای درسی پایه ششم ابتدایی می باشد. روش نمونه گیری هدفمند، بر این اساس کتابهای فارسی و علوم اجتماعی به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی (شامل: جدول فراوانی، میانگین، درصد و نمودار) استفاده شد. یافته های به دست آمده از پژوهش حاضر دلالت بر آن دارد که در کتاب های اجتماعی و فارسی بخوانیم به برخی نمادها مثل جغرافیا و مکان طبیعی _ ملی، مشاهیر ایرانی و فرهنگ در حد نسبتاً مناسب توجه شده است. برخی نمادها مثل پرچم، سرود ملی، تقویم رسمی، قومیت، ادبیات ملی، اساطیر ایرانی، مکان تاریخی و ملی و هنر ایرانی کم توجه شده است. و به برخی نمادها مثل دین اصلاً توجه نشده است. بنابراین طبق نتایج این پژوهش محتوای (متن و تصویر) کتاب های اجتماعی و فارسی بخوانیم به طور متعادل و متوازن به موضوع نمادهای هویت ملی نپرداخته است.

کلیدواژه: تحلیل محتوا، هویت ملی، فارسی، علوم اجتماعی.

مقدمه

آموزش و پرورش بستر توسعه انسانی است و توسعه انسانی کلید توسعه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است. دست اندرکاران حکومت و رهبران فکری جامعه باید بر این نکته باور داشته باشند و برای رسیدن به توسعه انسانی، برنامه ریزی صحیح و علمی و هدفدار و اقدامات عملی انجام دهند. این هدف تحقق پیدا نمی کند مگر با تقویت نظام آموزشی به ویژه آموزش و پرورش. نقشی که کتاب درسی، برنامه تربیتی مدارس و معلمان می توانند در تأمین هدف، هویت آفرینی و هویت باوری فرزندان این سرزمین ایفا کنند بسیار بزرگ و مهم خواهد بود (علیرضایی، ۱۳۸۵).

هویت دارای انواع، سطوح و سلسله مراتب مختلفی است اما در یک دسته بندی کلی می توان دو نوع هویت را از یکدیگر متمایز کرد: هویت فردی یعنی همان چیزی که فرد به واسطه ویژگی ها، خصوصیات یگانه و منحصر به فرد خود مورد شناسایی قرار می گیرد و در عین حال از دیگران متمایز می شود و هویت جمعی که عبارت است از تعلق خاطر تعدادی از افراد به امور مشترک با عنوانی خاص. چنین تعلق موجب احساس همبستگی و شکل گیری یک واحد جمعی می شود که با عنوان ما از ماهای دیگر جدا می شود. یکی از جامعترین بخشهای هویت جمعی هویت ملی است که فراگیرترین و در عین حال مشروعتترین سطح هویت در تمامی نظامهای اجتماعی است (لقمانی و خامسان، ۱۳۸۹).
تعریف معیارها و استانداردهای عمومی منابع آموزشی و تربیتی بر عهده سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی است.

- جذابیت شکلی و ظاهری
- خلاقیت و نوآوری
- رعایت قواعد زبان و خط فارسی
- رعایت اصول بهداشتی و ایمنی
- سهولت بکارگیری
- صحت و دقت علمی
- تناسب محتوا و روش‌های ارائه با مشخصات و اهداف برنامه درسی و رشته تحصیلی
- رعایت و ترویج ارزش‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی جامعه اسلامی - ایرانی
- متناسب با ویژگی‌ها و نیازهای مخاطبان مبتنی بر روان‌شناسی رشد
- به روز بودن و تناسب با مقتضیات زمان
- سادگی و روانی محتوا
- سازماندهی مناسب محتوا
- توجه به متون علمی تمدن اسلامی - ایرانی (آیین نامه سازماندهی منابع آموزشی و تربیتی، مصوبه ۸۲۸، ۱۳۸۹).

بیان مسئله و اهمیت و ضرورت

هویت، پاسخی به چپستی و کیستی هر فرد است و در واقع مجموعه خصوصیتی است که شخص را از دیگران متمایز می‌کند. از این رو هیچ انسانی نمی‌تواند بدون داشتن هویت به حیات اجتماعی خود ادامه دهد؛ بنابراین یکی از مسائل مهم و بحران‌های دوران نوجوانی، تشکیل هویت و انسجام خود است که اریکسون در نظریه خود به آن می‌پردازد (ماسن^۱ و همکاران، ترجمه یاسایی، به نقل از منادی و صادق زاده، ۱۳۸۷).

هویت انواع مختلفی دارد، مانند هویت ملی، دینی و فرهنگی، در این میان جایگاه هویت ملی نسبت به انواع دیگر هویت، بالاتر است. بحث از هویت یکی از اساسی‌ترین و جدیدترین مباحث عصر مدرن و پسا مدرن می‌باشد که پس از رنسانس پدید آمده است (میلر^۲ به نقل از منادی و صادق زاده، ۱۳۸۷).

هویت ملی عبارت است از مجموعه ویژگی‌ها، وابستگی‌ها و پیوندهای جغرافیایی یا تاریخی، فرهنگی، حماسی و قومی که زندگی انسان را دربرمی‌گیرد و عضو جامعه به آن می‌بالد و افتخار می‌کند (روح‌الامینی، به نقل از منادی، ۱۳۸۷). هویت ملی نمادهای مختلفی دارد که از جمله آنها می‌توان به پرچم، سرود ملی و تقویم رسمی (صادق زاده، ۱۳۸۶)، مکانهای تاریخی (میرمحمدی، ۱۳۸۳)، جشنهای ملی (شیخاوندی، ۱۳۸۳)، قومیت: ترک، لر، کرد، آداب و رسوم، گویش‌ها، لهجه‌ها، هنر ملی (موسیقی، نقاشی، معماری، قالبیافی، کارهای دستی مثل قلم زنی و خاتم کاری)، مشاهیر ایرانی (ادبی: مولوی و حافظ، علمی: بوعلی سینا، سیاسی: امیر کبیر، امام خمینی، هنری: کمال‌الملک، نظامی: چمران، صیاد شیرازی)، دین (زرتشت، اسلام، عرفان و تصوف)، مکان‌های تاریخی ملی (تخت جمشید، میدان نقش جهان، حمام فین کاشان، ارگ بم)، سیاست (حفظ تمامیت ارضی، دفاع از سرزمین، وجود قوانین)، جغرافیا (نقشه ایران، مرز)، مکانهای طبیعی ملی (خلیج فارس، دماوند)، اساطیر ایرانی (رستم، سهراب، سیمرغ)، ادبیات ملی (شعر، شاهنامه مثنوی معنوی، رباعیات خیام)، آداب و رسوم: اعیاد، شب یلدا، سیزده به در، مهرگان، عروسی و عزا، لباس: حجاب، چادر، لباس محلی، غذاهای ایرانی: شله زرد، خصوصیات اخلاقی مثبت: احترام به بزرگترها، خونگرمی، مهمان‌نوازی، عشق به والدین، تعارف، خصوصیات سیاسی یا ملی مثبت: میهن پرستی، استقامت، استقلال طلبی، مذهبی بودن: توجه به مسائلی مثل نذر، وقف، شرکت در مراسم عاشورا اشاره کرد. (داوری اردکان، ۱۳۸۶)

^۱. Mesen
^۲. Miller

هویت ملی به مثابه پدیده اجتماعی سیاسی، زاینده عصر جدید است که ابتدا در اروپا و آنگاه از اواخر قرن نوزدهم در مشرق زمین و سرزمینهای دیگر راه یافت. اما هویت ملی به منزله مفهومی علمی، از ساخته های تازه علوم اجتماعی است که از نیمه دوم قرن بیستم به جای مفهوم "منش ملی" و "خلق ملی" که از مفاهیم عصر رمانتیک بود در حال رواج یافتن است (مرشدی زاده، ۱۳۸۰).

عوامل مختلفی مانند نخبگان، دانشمندان، هنرمندان و نویسندگان، آموزش و پرورش، خانواده و رسانه های جمعی در تشکیل هویت تأثیرگذار هستند. از آنجا که دانش آموزان بیشتر وقت خود را در مدرسه می گذرانند، نهاد آموزش و پرورش می تواند از راه های مختلفی مانند معلم، کتابهای درسی و فضای آموزشی به هویت یابی دانش آموزان کمک کند. از میان عناصر آموزشی کتابهای درسی در نظام آموزشی کشور نقش مهمی دارند، بنابراین، در ساختن هویت دانش آموزان بسیار موثرند.

جامعه ای که مردم آن، نگرش واقع بینانه و بر مبنای حقیقت نسبت به خود داشته باشند و بر موقعیت خویش آگاهی کامل داشته و نسبت به این موقعیت احساس مثبتی در آنها وجود داشته باشد از آسیب ها در امان مانده و برای پیشرفت و توسعه تلاش پیگیری نموده و با ایجاد صمیمیت و همدلی جهان وطنی را توسعه داده و امنیت و آرامش را در سطح جهانی تجربه خواهند کرد. در نظام تعلیم و تربیت هویت یابی دانش آموزان از هر دو جنبه فردی و اجتماعی دارای اهمیت بوده است. نقش نظام آموزش در حل بحران هویت نسل آینده ایران به عنوان یکی از معضلات فرهنگی جامعه بسیار اساسی است. شناسایی، درک و تعریف دانش آموزان از ملت ایران و هویت ملی و احساس تعلق، وابستگی و وفاداری به آن می تواند ثمرات ارزنده ای در زندگی فردی و اجتماعی دانش آموزان داشته باشد (فیاض، ایمانی قوشچی، ۱۳۸۹).

از جمله فواید حاصل از آگاهی دانش آموزان از هویت ملی می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- رشد و تکامل انسان ها و افزایش اعتماد به نفس
- ایجا صمیمیت در نظام آموزشی: این احساس که همه افراد جامعه، متعلق به یک فرهنگ و هویت مشترک هستند، هوعی صمیمیت و همدلی میان سیاست گذاران، مجریان نظام آموزشی و همچنین دانش آموزان ایجاد می کند (ملاصدقی، ۱۳۷۸)
- توسعه هوشیاری گروهی (در نظر آوردن دیگران و ایجاد گروههای انسانی، درک نقاط مشترک ملی و همبستگی ملی)
- اعتلای فرهنگی و ظهور تمدن و پیشرفت
- شکل گیری هویت ملی مانعی در برابر تهاجم فرهنگی
- مانعی عظیم در برابر پدیده فرار مغزها (فیاض، ایمانی قوشچی، ۱۳۸۹).

کتابهای درسی آئینه تمام نمای سیاست های ایدئولوژیک، فرهنگی، دینی، سیاسی، اجتماعی در حوزه عمومی و دولت، ملت و حوزه های کلان دینی - زبانی، نژادی هستند (شیخاوندی؛ ۱۳۸۰، به نقل از فیاض و ایمانی قوشچی، ۱۳۸۹).

کتابهای درسی منعکس کننده هدفهای تربیتی مطلوبی هستند که سیاستگذاران نظام آموزش و پرورش در جستجوی دستیابی به آنها می باشند. این منابع آموزشی، در کشورهای با سیستم آموزشی متمرکز اهمیتی چندبرابر پیدا می کنند. در راستای شکل گیری هویت ملی دانش آموزان، کتابهای درسی نقش تعیین کننده ای را در تکرار و تنفیذ هویت به خصوص هویت ملی ایفا می کنند. کودک در جریان تربیت در دوره های ابتدایی و راهنمایی نخستین مفاهیم و انگاره های مربوط به هویت قومی و ملی را می آموزد و رابطه عاطفی - خردمندانه "خود" را با دیگران آشنا و نا آشنا، درونی می سازد و "من" فردی را با "مای" خانوادگی و به تدریج به "مای" قومی - ایلی و بالاخره به "مای" ملی - دینی و در نهایت "مای" جهانی اعتلا می بخشد (شیخاوندی؛ ۱۳۸۰، به نقل از فیاض و ایمانی قوشچی، ۱۳۸۹).

کتابهای درسی باید هم در زمینه دادن اطلاعات و ایجاد آگاهی های لازم و بالا بردن قدرت تجزیه و تحلیل فراگیران بکوشد و هم از نظر عاطفی آنها را تحت تأثیر قرار داده و احساس مثبت نسبت به هویت ملی در سطوح بالای عاطفی در آنها ایجاد نماید (طالبی، به نقل از فیاض و ایمانی قوشچی، ۱۳۸۹).

پژوهش حاضر به بررسی محتوای کتب درسی (فارسی و مطالعات اجتماعی) پایه ششم ابتدایی با توجه به هویت ملی براساس استانداردهای مصوب می پردازد. با توجه به موضوع پژوهش، یافته های این تحقیق را می توان برای سیاست گزاران، مدیران و مجریان آموزش و پرورش،

تولید کنندگان منابع و رسانه های آموزشی و تربیتی در زمینه هویت یابی دانش آموزان به کار بست، لذا در ادامه به نحوه ی کار بست یافته های این تحقیق توسط هر کدام از بخشهای فوق اشاره خواهیم کرد.

این پژوهش می تواند به سازمان آموزش و پرورش به عنوان یکی از مهم ترین و تأثیر گذارترین نهادهای متولی امر آموزش و تربیت کودکان و نوجوانان در برنامه ریزی کارشناسانه کمک کند تا این نهاد بتواند با تصمیم گیری و برنامه ریزی بهتر زمینه را برای دستیابی به هویت در نوجوانان فراهم کند و با گنجاندن برنامه های درسی مناسب در طول دوران تحصیل آنها را برای رسیدن به هویت اصلی و ایرانی خودشان راهنمایی کند. با توجه به مطالب فوق مطالعه حاضر با هدف بررسی محتوای کتب درسی (فارسی و مطالعات اجتماعی) پایه ششم ابتدایی با توجه به هویت ملی براساس استانداردهای مصوب انجام گرفت و سوالات زیر مطرح شد:

سوال اصلی پژوهش:

تا چه میزان هویت ملی در محتوای کتب درسی (فارسی و مطالعات اجتماعی) ششم ابتدایی بر اساس استانداردهای مصوب رعایت شده است؟

سوالات جزئی پژوهش:

۱. آیا هویت ملی در متن کتب درسی (فارسی و مطالعات اجتماعی) ششم ابتدایی رعایت شده است؟
۲. آیا هویت ملی در تصاویر کتب درسی (فارسی و مطالعات اجتماعی) ششم ابتدایی رعایت شده است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پژوهشهای توصیفی است که در گروه تحقیقات کاربردی قرار می گیرد. روش مورد استفاده در این پژوهش از نوع کیفی و به کمک تحلیل محتوای متن که یکی از روشهای علمی برای بررسی محتوای مدارک اسنادی است می باشد.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری تحقیق، کلیه کتابهای درسی پایه ششم ابتدایی می باشد. در این پژوهش از روش نمونه گیری هدفمند استفاده می شود. بر این اساس کتابهای فارسی و علوم اجتماعی به عنوان نمونه انتخاب می شود زیرا احتمال وجود هویت ملی در این کتابها بیشتر است.

روش اجرا

روش تحلیل محتوا در این پژوهش به این گونه می باشد که پس از آنکه متن مورد مطالعه تفسیری قرار گرفت آن را با پرسش ها و اهداف پژوهش ارتباط می دهیم. نمادهای هویت ملی که در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفتند از متن کتاب درسی استخراج می شود و برای هر نماد جدول فراوانی و درصد مشخص می شود. پژوهشگران برای اطمینان یافتن از پایایی تحلیل محتوا، واحدهای تحلیل را کد گذاری می کنند و همه پژوهشگران بر آن توافق می کنند. این روش یکی از رایج ترین روشها برای پایایی در تحلیل محتوا است (هولستی، ترجمه سالار زاده، ۱۳۷۳).

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

برای تجزیه و تحلیل نتایج از آمار توصیفی شامل فراوانی، درصد فراوانی و هم چنین جداول توصیفی استفاده شده است. در این پژوهش از روش شمارش فراوانی که رایج ترین روش جمع آوری داده ها و ارائه یافته هاست استفاده شده، به این صورت که با مراجعه به هر کتاب، تعداد دفعاتی که به یکی از نمادهای هویت ملی در قالب واحد تحلیل که در این پژوهش جمله بود، مورد شمارش قرار گرفت و گزارش شده است. در واقع محتوای کتابهای اجتماعی و فارسی بخوانیم به بندهای موجود در متن تقسیم شد و سپس تک تک جمله ها بر اساس وجود و عدم وجود سیزده نماد هویت ملی شامل: ۱- پرچم ۲- سرود ملی ۳- تقویم رسمی ۴- قومیت ۵- ادبیات ملی ۶- اساطیر ایرانی ۷- جغرافیا و مکان های طبیعی و ملی ۸- مکان های تاریخی و ملی ۹- دین ۱۰- مشاهیر ایرانی ۱۱- هنر ملی ۱۲- فرهنگ مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند.

سوال اصلی:

تا چه میزان هویت ملی در محتوای (متن و تصویر) کتب درسی (فارسی و مطالعات اجتماعی) ششم ابتدایی بر اساس استانداردهای مصوب رعایت شده است؟

جدول شماره ۱: فراوانی و درصد فراوانی نمادهای هویت ملی در محتوای کتاب های اجتماعی و فارسی بخوانیم

شماره	محتوای کتاب ها نمادهای هویت ملی	کتاب تعلیمات اجتماعی	کتاب فارسی بخوانیم	مجموع فراوانی	درصد فراوانی
۱	پرچم	۰	۴	۴	٪۰.۴۸
۲	سرود ملی	۰	۳	۳	٪۰.۳۶
۳	تقویم رسمی	۴	۰	۴	٪۰.۴۸
۴	قومیت	۹	۲۴	۳۳	٪۳/۹۷
۵	ادبیات ملی	۲	۸۹	۹۱	٪۱۰/۹۵
۶	اساطیر ایرانی	۰	۵۳	۵۳	٪۷/۰۹
۷	جغرافیا و مکان طبیعی - ملی	۱۵۸	۱۱	۱۶۹	٪۲۰/۳۳
۸	مکان تاریخی - ملی	۳۵	۱	۳۶	٪۴/۳۳
۹	دین	۰	۰	۰	۰
۱۰	مشاهیر ایرانی	۶۹	۱۴۴	۲۱۳	٪۲۵/۶۳
۱۱	هنر ایرانی	۵۱	۹	۶۰	٪۷/۲۲
۱۲	فرهنگ	۱۲۴	۴۱	۱۶۵	٪۱۹/۸۵
*	مجموع فراوانی	۴۵۲	۳۷۹	۸۳۱	
*	درصد فراوانی	٪۵۴/۳۹	٪۴۵/۶۰	۱۰۰	۱۰۰

با توجه به جدول شماره ۱ مشاهده می شود که بیشترین درصد (٪۵۴/۳۹) مربوط به کتاب اجتماعی و کمترین درصد (٪۴۵/۶۰) مربوط به کتاب فارسی بخوانیم است. و از بین نمادهای هویت ملی، بیشترین درصد (٪۲۵/۶۳) مربوط به نماد مشاهیر ایرانی و کمترین درصد (۰) مربوط به نماد دین می باشد.

جدول شماره ۲: فراوانی و درصد فراوانی کل نمادهای هویت ملی در تصاویر متن کتاب های اجتماعی و فارسی

محتوا کتاب ها	متن	تصویر	مجموع فراوانی	درصد فراوانی
اجتماعی	۳۱۴	۱۳۸	۴۵۲	%۵۴/۳۹
فارسی	۳۶۳	۱۶	۳۷۹	%۴۵/۶۰
مجموع فراوانی	۶۷۷	۱۵۴	۸۳۱	
درصد فراوانی	%۸۱/۴۶	%۱۸/۵۳	۱۰۰	۱۰۰

با توجه به جدول شماره ۲ بیشترین درصد (%۵۴/۳۹) مربوط به کتاب اجتماعی می باشد و سپس کتاب فارسی با درصد (%۴۵/۶۰) می باشد.

سوال ۱: در متن کتاب های درسی مطالعات اجتماعی و فارسی بخوانیم ششم ابتدایی به چه میزان به نمادهای هویت ملی پرداخته شده است؟

جدول شماره ۳: فراوانی و درصد فراوانی نمادهای هویت ملی در متن کتاب های اجتماعی و فارسی بخوانیم

شماره	متن کتاب ها	کتاب تعلیمات اجتماعی	کتاب فارسی بخوانیم	مجموع فراوانی	درصد فراوانی
۱	پرچم	۰	۱	۱	%۰/۱۴
۲	سرود ملی	۰	۳	۳	%۰/۴۴
۳	تقویم رسمی	۳	۰	۳	%۰/۴۴
۴	قومیت	۸	۲۴	۳۲	%۴/۷۲
۵	ادبیات ملی	۱	۸۹	۹۰	%۱۳/۲۹
۶	اساطیر ایرانی	۰	۵۱	۵۱	%۷/۵۳
۷	جغرافیا و مکان طبیعی - ملی	۱۱۷	۱۱	۱۲۸	%۱۸/۹۰
۸	مکان تاریخی - ملی	۲۲	۰	۲۲	%۳/۲۴
۹	دین	۰	۰	۰	۰
۱۰	مشاهیر ایرانی	۴۶	۱۳۸	۱۸۴	%۲۷/۱۷
۱۱	هنر ایرانی	۳۲	۹	۴۱	%۶/۰۵
۱۲	فرهنگ	۸۵	۳۷	۱۲۲	%۱۸/۰۲
*	مجموع فراوانی	۳۱۴	۳۶۳	۶۷۷	
*	درصد فراوانی	%۴۶/۳۸	%۵۳/۶۳	۱۰۰	۱۰۰

با توجه به جدول شماره ۳ مشاهده می شود که بیشترین درصد (۵۳/۶۳٪) مربوط به کتاب فارسی بخوانیم و کمترین درصد (۴۶/۳۸٪) مربوط به کتاب اجتماعی می باشد. و همچنین از بین نمادهای هویت ملی بیشترین درصد (۲۷/۱۷٪) مربوط به نماد مشاهیر ایرانی و کمترین درصد (۰) مربوط به نماد دین می باشد.

سوال ۲: در تصاویر کتاب های درسی مطالعات اجتماعی و فارسی بخوانیم ششم ابتدایی به چه میزان به نمادهای هویت ملی پرداخته شده است؟

جدول شماره ۴: فراوانی و درصد فراوانی نمادهای هویت ملی در تصاویر کتاب های اجتماعی و فارسی بخوانیم

شماره	تصاویر کتاب ها	کتاب تعلیمات اجتماعی	کتاب فارسی بخوانیم	مجموع فراوانی	درصد فراوانی
۱	پرچم	۰	۳	۳	۱/۹۴٪
۲	سرود ملی	۰	۰	۰	۰/۶۴٪
۳	تقویم رسمی	۱	۰	۱	۰/۶۴٪
۴	قومیت	۱	۰	۱	۰/۶۴٪
۵	ادبیات ملی	۱	۰	۱	۰/۶۴٪
۶	اساطیر ایرانی	۰	۲	۲	۱/۲۹٪
۷	جغرافیا و مکان طبیعی - ملی	۴۱	۰	۴۱	۲۶/۶۲٪
۸	مکان تاریخی - ملی	۱۳	۱	۱۴	۹/۰۹٪
۹	دین	۰	۰	۰	۰
۱۰	مشاهیر ایرانی	۲۳	۶	۲۹	۱۸/۸۳٪
۱۱	هنر ایرانی	۱۹	۰	۱۹	۱۲/۳۳٪
۱۲	فرهنگ	۳۹	۴	۴۳	۲۷/۹۲٪
*	مجموع فراوانی	۱۳۸	۱۶	۱۵۴	
*	درصد فراوانی	۸۹/۶۱٪	۱۰/۳۸٪	۱۰۰	۱۰۰

با توجه به جدول شماره ۴ مشاهده می شود که بیشترین درصد (۸۹/۶۱٪) مربوط به کتاب اجتماعی و کمترین درصد (۱۰/۳۸٪) مربوط به کتاب فارسی بخوانیم است. و از بین نمادهای هویت ملی، بیشترین درصد (۲۷/۹۲٪) مربوط به نماد فرهنگ و کمترین درصد (۰) مربوط به نماد دین می باشد.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به بررسی متن تمام کتاب ها با توجه به جدول شماره ۳ مشاهده می شود که بیشترین درصد با توجه (۵۳/۶۳٪) مربوط به کتاب فارسی بخوانیم و کمترین درصد (۴۶/۳۸٪) مربوط به کتاب اجتماعی می باشد و از بین نمادهای هویت ملی بیشترین درصد (۲۷/۱۷٪) مربوط به نماد مشاهیر ایرانی می باشد.

در بررسی متن کتاب اجتماعی مشاهده می شود که نماد دین، اساطیر ایرانی، سرود ملی و پرچم وجود دارد و نیز در بررسی متن کتاب فارسی مشاهده می شود که نماد دین، مکان تاریخی _ ملی و تقویم رسمی وجود ندارد.

در بررسی تصاویر مربوط به نمادهای هویت ملی مشاهده می شود که با توجه به جدول شماره ۴ بیشترین درصد (۸۹/۶۱٪) مربوط به کتاب اجتماعی و کمترین درصد (۱۰/۳۸٪) مربوط به کتاب فارسی بخوانیم می باشد. و نیز بین نمادهای هویت ملی، بیشترین درصد (۲۷/۹۲٪) مربوط به نماد فرهنگ و کمترین درصد (۰) مربوط به تصاویر نماد دین می باشد.

در بررسی تصاویر کتاب اجتماعی مشاهده می شود که در تصاویر این کتاب، تصاویر نماد تقویم رسمی، قومیت، ادبیات ملی، جغرافیا و مکان طبیعی _ ملی، مکان تاریخی _ ملی، مشاهیر ایرانی، هنر ایرانی و فرهنگ وجود دارد و تصاویر نماد پرچم، سرود ملی اساطیر ایرانی و دین وجود ندارد.

در بررسی تصاویر کتاب فارسی مشاهده می شود که در تصاویر این کتاب، تصاویر نماد پرچم، اساطیر ایرانی، مکان ملی _ تاریخی، مشاهیر ایرانی و فرهنگ وجود دارد و تصاویر نماد سرود ملی، تقویم رسمی، قومیت، ادبیات ملی، جغرافیا و مکان طبیعی _ ملی، دین و هنر ایرانی وجود ندارد.

یافته های به دست آمده از پژوهش حاضر دلالت بر آن دارد که در کتاب های اجتماعی و فارسی بخوانیم به برخی نمادها مثل جغرافیا و مکان طبیعی _ ملی، مشاهیر ایرانی و فرهنگ در حد نسبتاً مناسب توجه شده است. برخی نمادها مثل پرچم، سرود ملی، تقویم رسمی، قومیت، ادبیات ملی، اساطیر ایرانی، مکان تاریخی و ملی و هنر ایرانی کم توجه شده است. و به برخی نمادها مثل دین اصلاً توجه نشده است. بنابراین طبق نتایج این پژوهش محتوای (متن و تصویر) کتاب های اجتماعی و فارسی بخوانیم به طور متعادل و متوازن به موضوع نمادهای هویت ملی پرداخته است.

نتایج این پژوهش با پژوهش صادق زاده که در تحقیق خود به این نتیجه رسیده که در کتاب های رشته علوم انسانی به طور متعادل به نمادهای هویت ملی توجه نشده است همسو می باشد.

نتایج به دست آمده همچنین با پژوهش صالحی عمرانی و شکیبایی (۱۳۸۶) که به بررسی میزان توجه به مولفه های هویت ملی پرداخته اند همسو می باشد زیرا براساس یافته های این تحقیق به عناصر هویت ملی در دروس، صفحات و تصاویر کتاب درسی این دوره توجه متعادلی نشده است و همچنین نتایج پژوهش با پژوهش لطف آبادی (۱۳۸۲) که در پژوهش خود به بررسی چگونگی نگرش دانش آموزان دبیرستان و پیش دانشگاهی ایران به جهانی شدن در تأثیر آن بر ارزشها و هویت دینی و ملی آنان پرداخته است همسویی دارد نتایج این پژوهش مقوله هایی چون تقویت هویت ملی و دینی، حاکی از عملکردهای ضعیف مدارس می باشد.

جمع بندی

با توجه به اینکه آموزش و پرورش دومین نهاد پس از خانواده است که می تواند نقش مهمی در شکل گیری شخصیت دانش آموزان داشته باشد. از طرف دیگر در نظام آموزشی کشور ایران کتاب های درسی به طور متمرکز محور کار مدارس هستند و باید به محتوای کتاب های درسی در جهت پرورش و تقویت نمادهای هویت ملی دانش آموزان بیش تر توجه شود. محتوای کتابهای درسی در انتقال دانش، زمینه سازی تفکر در فراگیران و آشنا کردن فراگیران با واقعیتهای زندگی میتوانند نقش سازنده و فعالی داشته باشند. از طرف دیگر عدم انتخاب محتوای مناسب موجب غفلت فراگیران از واقعیتهای موجود در جامعه شده و مشکلاتی را برای فراگیران به همراه خواهد داشت. بنابراین لزوم بازنگری در محتوای کتاب های درسی ابتدایی بیشتر باید مورد توجه باشد تا بستری مناسب برای ارتقاء هویت ملی در کتاب های درسی ایجاد گردد.

پیشنهادهای پژوهش:

- ۱- توجه به نمادهای هویت ملی در محتوای کتاب های درسی به طور متوازن و یکسان.
- ۲- در نظر گرفتن راه کارهای عملی برای اصلاح کتاب های درسی در زمینه توجه به مسئله هویت ملی.
- ۳- توجه بیشتر به تصاویر کتاب های درسی در زمینه پرورش هویت ملی.
- ۴- پرورش هویت ملی، مذهبی بیشتر مربوط به بعد عاطفی شخصیت افراد است. یعنی از نظر عاطفی و اجتماعی ایجاد نگرش و گرایش در افراد نسبت به این امور به طور غیر مستقیم نتیجه بهتری خواهد داشت. به طور کلی هدایت و ارشاد غیر مستقیم اموری که مربوط به حیطه عاطفی است مورد تایید متخصصان است.
- ۵- به معاونت پرورشی وزارت آموزش و پرورش و دفاتر موجود پیشنهاد می شود تا جهت امکان ارزیابی و مقایسه برنامه های سالهای اخیر با سالهای گذشته به مدون نمودن فعالیتها و برنامه های امور تربیتی با همکاری کارشناسان اقدام نماید. فقدان یک مجموعه مدون علمی که امکان تحلیل کامل و همه جانبه را ارائه دهد، باعث ایجاد مشکلات و محدودیتهایی در پژوهشها و نیز عدم وجود انگیزه به انجام پژوهش در این حیطه می گردد.
- ۶- به مسئولان ذی ربط پیشنهاد می گردد که در انتخاب موضوعات و مضامین مربوط به برنامه ها و مسابقات دقت بیشتری نشان دهند و از محدود و تکراری بودن آنها جلوگیری کنند و نیز در انتخاب محتوای مربوط به برنامه ها، عناصر ملی و مذهبی را در کنار هم مورد توجه قرار دهند.
- ۷- از آنجا که معاونت پرورشی قابلیتها و امکانات بیشتری جهت تقویت هویت ملی و مذهبی دارد پیشنهاد موکد می شود که بدون غرض ورزی و تعصب و با رعایت اصل تعادل در عناصر و منابع تغذیه کننده فرهنگ اعم از ملیت، مذهب و غرب(تجدد) در جهت تقویت عناصر و مولفه های ملی و مذهبی توأمآ برنامه های غنی و ارزنده ای جهت اجرا طراحی نماید.
- ۸- با بررسی تحلیلهای انجام شده و مقایسه بین برنامه های عملی امور تربیتی و محتوای کتب درسی، ضعف ها و کاستی های هر یک از طریق قابلیت های دیگری جبران گردد. زیرا هر کدام از این حوزه ها قابلیت بالقوه ای دارد که نقص دیگری را جبران کند.
- ۹- از آنجا که دستگاههای مختلفی متولی فرهنگ سازی افراد در جامعه هستند، به منظور اثر گذاری بهتر برنامه ها و جلوگیری از ایجاد تناقض و تضاد در محتوای برنامه ها، ارتباط و هماهنگی میان اهداف و محتوای آنها در تمامی دستگاههای فرهنگی پیشنهاد می گردد.

منابع فارسی

اکبری، حسین، عزیزی، جلیل. (۱۳۸۹). هویت ملی و عوامل موثر بر آن در میان دانش آموزان دوره متوسطه. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۷.

سازمان آموزش و پرورش. (۱۳۸۹). آیین نامه سازماندهی منابع آموزشی و تربیتی. قابل دسترس در:

samanketab.roshdmag.ir/aboutus-ayeennname-fa.html

شیخاوندی، داور. (۱۳۸۰). **تکوین و تنفیذ هویت ملی**، ج ۲، تهران: مرکز باستانشناسی اسلام و ایران.

داوری اردکان، نگار. (۱۳۸۶). نمادهای هویت ایرانی و زبان فارسی. فصلنامه مطالعات ملی، سال هشتم، شماره ۲.

لقمانی نیا، مهدی. خامسان، احمد. (۱۳۸۹). جایگاه هویت ملی در نظام آموزش و پرورش ایران. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، شماره ۲، صص ۱۷۱-۱۴۷.

علیرضایی، مریم. (۱۳۸۵). جایگاه هویت ملی و دینی در کتب درسی دوره متوسطه. ژایاننامه کارشناسی ارشد. دانشگاه بیرجند. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

صادق زاده، رقیه. (۱۳۸۷). بررسی جایگاه نمادهای هویت ملی در کتابهای درسی دوره آموزش متوسطه(تاریخ و ادبیات فارسی) رشته علوم انسانی ایران. پایاننامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء.

صالحی عمران، ابراهیم. شکیباییان، طناز. (۱۳۸۶). بررسی میزان توجه به مولفه های هویت ملی در کتاب های درسی دوره آموزش ابتدایی. فصلنامه مطالعات ملی، سال هشتم، شماره یکم.

فیاض، ایراندخت. ایمانی قوشچی، فریبا. (۱۳۸۹). بررسی نمادهای هویت ملی در کتابهای درسی تاریخ، علوم اجتماعی، دوره متوسطه رشته های علوم انسانی، تجربی و ریاضی فیزیک در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ فصلنامه روانشناسی تربیتی، سال ششم، شماره ۱۷.

گال مردیت، بورگ والتر و گال موریس. (۱۳۸۲). روشهای تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی، ترجمه احمدرضا نصر، حمیدرضا عریضی، محمود ابوالقاسمی، محمدجعفر پاک سرشت، علیرضا کیامنش، خسروباقری، محمد خیر، منیجه شهنی ییلاق، زهرا فردی. تهران: سمت.

لطف آبادی، حسین. (۱۳۸۲). بررسی چگونگی نگرش دانش آموزان دبیرستان و پیش دانشگاهی ایران به جهانی شدن در تأثیر آن بر ارزشها و هویت دینی و ملی آنان. تهران. فصلنامه نوآوری های آموزشی، سال هفتم، شماره ۹.

مرشدی زاد، علی. (۱۳۸۰). تحول و بحران در هویت فرهنگی ایران از دوره رضا شاه تا عصر جمهوری اسلامی. فصلنامه نامه پژوهش. سال ششم. شماره ۲۲ و ۲۳.

منادی، مرتضی. (۱۳۸۷). جهانی شدن، دستگاههای فرهنگی و جوانان ایرانی، آموزش و پرورش و گفتمان نوین. پژوهشکده تعلیم و تربیت، شماره ۳۱.

منادی، مرتضی. صادق زاده، رقیه. (۱۳۸۷). جایگاه نمادهای هویت ملی در کتابهای درسی ادبیات فارسی و تاریخ دوره متوسطه رشته علوم انسانی. فصلنامه نوآوری آموزشی، سال هفتم، شماره ۲۷.

نوشادی، محمود رضا. شمشیری، بابک. احمدی، حبیب. (۱۳۹۰). نقش و کارکرد کتابهای تعلیمات اجتماعی پنجم دبستان و سوم راهنمایی در شکل گیری هویت ملی. مجله علمی پژوهشی "پژوهش های برنامه درسی"، انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، دوره اول، شماره اول.

هولستی، ال ار. (۱۳۷۳). تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی، ترجمه نادر سالار زاده امیری. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

منابع لاتین

Fereshteh, M. Hussein. (1992). The U. S. and Japanese education: Should they be compared? Paper presented at Lehigh universitys conference on education and economics in technologically advancing countries. Bethlehem, P. A.

Keller, D. and Dror, I. (1995). Planning non- formal education curricula: the case of Israel. Paper presented at the annual meeting of the American Educationa Reseaech Association, San Francisco.

Kim,H.J. (2004) "National Identity in Korean Curriculum", Canadian Social Studies, Vol.38(3):74-89.

Siriwardena, R (2002). National identity, content of education and ethnic perception. [http// www. Sangam.org/ Analysis_national_ identity.](http://www.Sangam.org/Analysis_national_identity)